

نقش شهرداریها در توسعه فضاهای ورزشی برای گذران اوقات فراغت شهروندان

(مورد مطالعه منطقه ۶ شهرداری تهران)

دکتر محمد تقی رهنمایی^۱ و لیلا آقایی^۲

چکیده

در عصر حاضر با گسترش دامنه‌های استفاده از وسایل جدید مانند آسانسور و پله برقی، ابزارهای فناوری اطلاعات (کامپیوتر، اینترنت و...)، تغییر سبک زندگی و نحوه اشتغال افراد و نیز گسترش زندگی آپارتمان‌نشینی در شهرهای بزرگ، تحرک شهروندان بشدت کاهش یافته است که در حقیقت کم تحرکی افراد عامل موثری برای افزایش میزان مرگ و میر، بیماریها و ناتوانی‌ها می‌باشد. ضمناً بدلیل مشغله بیش از حد شهروندان، نبود فرصت کافی جهت انجام تمام کارهای روزمره و نیز فاصله زیاد بین مراکز خدمات‌رسانی شهری، شهروندان به اتومبیل و سایر وسایل مدرن به شدت وابسته شده‌اند و فعالیتهای اوقات فراغت نیز به نوعی تنظیم شده که کمترین تحرک و فعالیت‌بدنی را به همراه دارد. در این راستا نقش مدیریت شهرداری با طیف وسیعی از وظایف عمرانی و خدماتی در زمینه توسعه فضاهای ورزشی با هدف تأمین فضاهای لازم برای گذران اوقات فراغت شهروندان بسیار حائز اهمیت است.

هدف این مقاله بررسی نقش شهرداری در توسعه فضاهای ورزشی در سطح منطقه ۶ شهرداری تهران می‌باشد تا با بررسی اقدامات و فعالیتهای اخیر شهرداری در تأمین فضاهای ورزشی برای گذران اوقات فراغت شهروندان، برنامه‌ها و راهبردهای مؤثری جهت تحقق یکی از عملکردهای زندگی شهروندان یعنی گذران اوقات فراغت شهروندان ارائه گردد. نوع تحقیق ((کاربردی)) و روش بررسی بصورت کتابخانه‌ای، پیمایشی و روش تحقیق توصیفی و تحلیل محتوا می‌باشد. بطورکلی بر اساس یافته‌های این پژوهش و نتایج مطالعات میدانی محقق در محدوده مورد مطالعه مشخص گردید که شهرداری منطقه ۶ تهران بعد از بخش خصوصی دومین جایگاه را در زمینه توسعه ورزش برای پرکردن اوقات فراغت شهروندان دارد. البته بعضاً فقدان تأمین بودجه‌های کافی و کمبودهای مالی شهرداری منطقه ۶ و نیز عدم تثبیت جایگاه تشکیلاتی

---

۱. دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

۲. کارشناس جغرافیا

شهرداری در ورزش و فقدان ارتباط مستمر و نتیجه بخش بین شهرداری و سایر بخشها در حوزه ورزش از جمله نقاط ضعف این بخش در توسعه فضاهای ورزشی می باشد. لذا ارائه راهکارها و پیشنهادهای مؤثر با توجه به وضعیت موجود منطقه برای منسجم و پیوسته عمل کردن شهرداری در این مهم از دستاوردهای این پژوهش می باشد.

کلیدواژگان: فضاهای ورزشی، اوقات فراغت، شهرداری، رویکرد محله محوری.

مقدمه

امروزه با رشد سریع و سرسام‌آور جمعیت شهرهای بزرگ تقاضا برای استفاده از کامپیوتر و سایر ابزارهای تکنولوژی نوین افزایش یافته است. لذا اغلب افراد بیشتر وقت و انرژی خود را صرف کار با این وسایل جدید می‌کنند که این مسأله علت اصلی کم تحرکی شهروندان می‌باشد. همچنین اکثر افراد زمان اوقات فراغت^۱ خود را در فضای شهری به نحوه‌ی سپری می‌کنند که نیازی به انجام فعالیت بدنی و تحرک نداشته باشند از جمله این فعالیتها، تماشای تلویزیون، رفتن به سینما، بازیهای کامپیوتری و گپ زنی^۲ اینترنتی می‌باشد.

در کشورهای در حال توسعه، شلوغی، فقر، جنایت، ترافیک، آلودگی هوا، فقدان و کمبود پارک و اماکن ورزشی، فعالیت بدنی را به انتخابی دشوار تبدیل می‌کند. (<http://www.irteb.com/sportmedical/taharok.htm>). همچنین در این کشورها، گسترش مراکز ورزش با موانع زیادی روبرو است که شاید مهمترین آنها شرایط دشوار زندگی و پایین بودن سطح زندگی اکثریت مردم باشد. افزون بر این، نیاز به زنده ماندن فرصت کاملاً محدودی برای پرداختن به ورزش را باقی می‌گذارد (انورالخولی، ۱۳۸۱، ص ۵۳). در این میان آنچه کمتر مورد توجه مسئولان و مدیران شهری قرار گرفته است، برنامه‌ریزی برای گذران اوقات فراغت از طریق توسعه فضاهای ورزشی جهت دستیابی به سلامت و سرزندگی افراد می‌باشد.

در حقیقت اوقات فراغت زمینه‌ی تجدید قوا را برای استمرار فعالیت انسان فراهم می‌سازد (رهنمایی، شاه حسینی، ۱۳۸۳، ص ۹). بر اساس این تفکر، امروزه گسترش مراکز ورزشی برای گذران اوقات فراغت شهروندان مانند گذشته نه بعنوان یک تفریح بلکه در کنار مشکلات زندگی در عصر اطلاعات به مثابه یک نیاز مهم برای سالم و بانشاط زیستن افراد لازم و ضروری می‌باشد (درویش، ۱۳۸۰، ص ۵).

بنابراین برنامه‌ریزی برای «گذران فراغت» ارتباط نزدیکی با برنامه ریزی شهری بویژه برنامه‌ریزی کاربری زمین پیدا کرده است. زیرا که ساماندهی فضایی و تأمین امکانات فراغتی تا حدود زیادی به کمیت و کیفیت فضاهای شهری و تجهیزات آنها وابسته است (مهدیزاده، ۱۳۸۵، ص ۲۸۷). در این راستا نقش مدیریتی ارگانها و سازمانهای مختلف شهری نظیر شهرداری جهت تأمین فضاهای تفریحی - ورزشی مورد نیاز اقشار مختلف جامعه برای بهتر سپری کردن اوقات فراغت افراد پراهمیت می‌باشد. تغییر و تبدیل نظام مدیریتی شهرداری در سالهای اخیر باعث اتخاذ تصمیمات نوین برای ارائه ضوابط و الگوهایی برای فراهم نمودن فضاهای گذران اوقات فراغت از جمله پارک، زمینهای بازی و مراکز ورزشی شده است.

۱. leisure times

۲. Chat

در ایران هر چند متولی اصلی احداث و نگهداری فضاهای ورزشی به عهده سازمان تربیت بدنی است اما بر اساس بند ۲۱ از ماده ۵۵ قانون شهرداری، احداث ورزشگاه‌ها یکی از وظایف شهرداری محسوب می‌شود (سعیدنیا، ۱۳۷۹، ص ۱۵۴). در حقیقت شهرداری در زمینه‌ی همگانی کردن ورزش و ترغیب شهروندان به ورزشی و نیز مدیریت و اداره ورزشگاه‌ها با مجوز دولت، برنامه‌ها و اقدامات بسیار مفیدی را به اجرا گذاشته است.

اکنون شهرداری در امر برنامه‌ریزی برای گذران اوقات فراغت شهروندان با هدف تأمین نیازهای متنوع مردم، متوسل به تغییر رویکرد و سیاستهای سازمان از جمله استفاده وسیع از دانش و فناوری روز و نیز دخالت دادن و مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شده است.

بنابراین در این پژوهش جایگاه و نقش شهرداری در زمینه‌ی توسعه فضاهای ورزشی برای شهروندان و نیز بهبود بخشیدن دسترسی افراد به اماکن ورزشی در محدوده مورد مطالعه بررسی و مشخص می‌گردد. در حال حاضر شهرداری منطقه ۶ تهران فعالیتهای گسترده‌ای در زمینه توسعه فضاهای ورزشی انجام می‌دهد که از جهات گوناگون می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد، ما در این مقاله با پاسخ دادن به دو سوال زیر، این موضوع را در محدوده مورد مطالعه بررسی خواهیم کرد:

۱. شهرداری منطقه ۶ شهرداری در زمینه توسعه فضاهای ورزشی برای گذران اوقات فراغت افراد چه فعالیتهایی را انجام می‌دهد؟
۲. شهروندان ساکن در منطقه ۶ اوقات فراغت خود را چگونه می‌گذرانند و در این زمینه چه انتظارات و توقعاتی از شهرداری دارند؟

شهرداری و وظایف آن نسبت به چگونگی گذران اوقات فراغت شهروندان

شهرداری سازمانی است حقوقی، محلی و مستقل که در محدوده شهر برای رفع نیازهای عمومی رفاهی و خدماتی مردم شهر که جنبه محلی دارد تشکیل می‌گردد و منظور آن است که امور با مشارکت شهروندان حل و فصل شود (اسکندری، ۱۳۷۰، ص ۱۴). هدف اصلی شهرداری تأمین تسهیلات شهری و رفاهی مردم شهر است و همچنین به منظور وضع و اجرای قوانین شهری و تأمین نیازمندی‌های مشترک محلی فعالیت می‌کند.

شهرداری به عنوان سازمانی محلی غیردولتی و عمومی و نهادهای مدنی تلقی شده و وظایف گوناگون و بسیاری را عهده‌دار می‌باشد. یکی از وظایف شهرداریها برنامه‌ریزی برای گذران اوقات فراغت شهروندان در ارتباط با خواسته‌ها و نیازهای آنها می‌باشد. البته باید به این نکته توجه شود که اوقات فراغت زمانی از بیداری انسان است که شخص در آن از هر گونه تعهد شغلی و موظف

عاری بوده و می‌تواند آزادانه به میل و دلخواه خود بگذراند^۱ (رهنمایی، ۱۳۸۲، ص ۳). لیکن اقدامات و فعالیتهای شهرداری در زمینه تأمین فضاهای گذران اوقات فراغت، نیازهای بسیاری از شهروندانی که به تنهایی قادر به تأمین این فضاها نیستند و هزینه تأمین آنها بسیار گران و سنگین است را فراهم می‌سازد.

تدوین و تنظیم وظایف شهرداری به فصل ششم قانون شهرداری مصوب ۱۱ تیرماه ۱۳۳۴ برمی‌گردد، که به موجب مصوبات بعدی مواردی به آن الحاق یا از آن حذف شده است. بنابراین عمده وظایف شهرداری بر اساس قانونی تعیین شده است که ۵۰ سال پیش به تصویب رسیده است. در طول این مدت بسیاری از وظایف به سازمان‌ها، دوایر دولتی و یا بخش خصوصی واگذار شده است. در تقسیم بندی انجام شده شهرداری دارای ۵۳ وظیفه بوده که اکنون کمتر از ۴۰٪ این وظایف توسط خود شهرداری انجام می‌پذیرد (رضویان، ۱۳۸۱، صص ۱۲۵-۱۲۴).

۱. بطور کلی اوقات فراغت در دو محل سپری می‌گردد: ۱- محل زندگی خصوصی (منزل) ۲- محل زندگی جمعی (عرصه‌های شهری)، اقدامات شهرداری در زمینه توسعه فضاهای گذران اوقات فراغت در عرصه‌های شهری رخ می‌دهد. در مورد وظایف شهرداری نسبت به چگونگی گذران اوقات فراغت افراد می‌توان به قوانین مختلف اشاره کرد، از جمله، بند ۶ ماده ۵۵ قانون شهرداریها که به موجب آن تأسیس کتابخانه و باغ کودکان، پارکها و امثال آن در حدود اعتبارات مصوب جزء وظایف شهرداری محسوب می‌شود. در این بند آمده که "شهرداری در این قبیل موارد و همچنین در مورد موزه‌ها و خانه‌های فرهنگی و مراکز تفریحی با تصویب انجمن شهر از اراضی و ابنیه متعلق به خود با حفظ مالکیت رایگان و یا با شرایط معین به منظور ساختمان و استفاده به اختیار موسسات مربوطه خواهد گذاشت" (سعیدی رضوانی، ۱۳۷۸، ص ۵۴).

همینطور در بند ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری، احداث ورزشگاه‌ها جزء وظایف شهرداری محسوب شد (سعیدنیا، ۱۳۷۹، صص ۱۵۴-۱۵۵) و نیز احداث فضاهای ورزشی و شهر بازی بترتیب فعالیت عمده شهرداری در جهت امکانات گذران اوقات فراغت است. اما به موجب قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی (مصوب خرداد ۱۳۵۰) و تغییرات بعدی آن سرپرست اصلی ورزش کشور سازمان تربیت بدنی قلمداد شده است، اما این قانون وظیفه ساخت و اداره‌ی ورزشگاه‌ها را در انحصار سازمان تربیت بدنی نمی‌آید و وظایف قانون شهرداری در این زمینه به قوت خود باقی است. شهرداری‌ها موظف هستند با هماهنگی سازمان تربیت بدنی به این وظایف مصوب عمل کنند.

شهرداری با شناخت و آگاهی دقیق از تأثیر ورزش بر نشاط و سرزندگی شهروندان و نیز بهتر سپری شدن اوقات فراغت افراد، احداث و گسترش فضاهای ورزشی را جزء وظایف مهم این سازمان قرار داده است و توانسته مجموعه‌های ورزشی بسیاری احداث کند و شمار زیادی از شهروندان را به سوی ورزش ترغیب نماید (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۷۹، ص ۳). در حال حاضر راه‌اندازی خانه‌های ورزش و نیز تأسیس باشگاه‌ها در دستور کار سازمان شهرداری قرار گرفته است (<http://www.shahrevazeh.ir>).

بطور کلی شهرداری با اتخاذ رویکرد و نگرش‌های نوین و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح در امر توسعه ورزش و فضاهای مربوطه، نقش بسزایی را در امر سالم‌سازی و ایجاد هیجان و نشاط شهرها ایفا می‌نماید.

مروری بر برنامه‌های شهرداری تهران در زمینه توسعه فضاهای ورزشی

در کلان‌شهر تهران کمبود فضاهای تفریحی- ورزشی و توزیع نامناسب آن با توجه جمعیت هر منطقه از مشکلات عمده در رابطه با ورزش است. علیرغم وجود سازمانهای گوناگون در تصمیم‌گیری و هدایت ورزش در سطوح مختلف از جمله شهرداری، عدم تدوین برنامه‌های منسجم و یکپارچه برای هماهنگی و توسعه ورزش برای مناطق تهران مشاهده می‌شود. برطبق آخرین آمار سازمان ورزش شهرداری تهران سرانه فضای ورزشی در شهر تهران، ۵۰ سانتی‌مترمربع برای هر نفر است (www.ShahreVarzesh.ir) که از استانداردهای جهانی (۸ متر مربع به ازاء هر نفر) بسیار پایین‌تر است.

هر چند شهرداری تهران احداث ورزشگاه‌ها و اماکن ورزشی را از سال ۱۳۳۴ (بر اساس بند ۲۱ از ماده ۵۵ قانون شهرداری) در دستور کار خود قرار داد ولی در این سالها برنامه‌ریزی هدفمند و زمان‌بندی شده برای توسعه ورزش از سوی شهرداری تدوین نگردید. در طی این سالها شهرداری تهران بطور پراکنده و نامنسجم به احداث زمین‌های کوچک ورزشی در مقیاس واحد محله یا ناحیه اقدام می‌کرد.

با بهبود جزئیات تشکیلاتی و نحوه‌ی کار سازمان شهرداری تهران بعد از سال ۱۳۶۹ و بکارگیری دیدگاه‌های نو در نحوه‌ی مدیریت شهر، برنامه‌های مدون و هدفمندی برای توسعه فضاهای ورزشی به اجرا گذاشته شد.

در سال ۱۳۷۲ به منظور گسترش و تعمیم ورزش همگانی و تحت پوشش قرار دادن فعالیت‌های مختلف شهروندان تهرانی در سطح ورزش‌های محله‌ای، طرح کمیته ورزشی محلات در تمام مناطق شهرداری تهران به اجرا درآمد تا شهروندان بتوانند با استفاده از تسهیلات و ارائه خدمات اولیه، در سهل‌ترین شرایط به امر ورزش پرداخته و با ایجاد شرایط تمرین در زمین و مکان‌های ورزشی نزدیک محل سکونت خود، با تشکیل تیم‌های مختلف ورزشی در مسابقات محله‌ای، حضور و شرکت فعالانه داشته باشند. کمیته ورزشی محلات تهران که حرکت خود را همسو و هماهنگ با فدراسیون‌ها و هیأت‌های ورزشی و اهداف شهرداری تهران می‌دانست، زیر نظر مستقیم اعضای کمیته تشکیلاتی محلات ورزشی تهران به فعالیت ورزشی می‌پرداخت. مهمترین وظیفه شهرداری، برنامه‌ریزی برای مناطق جهت به کارگیری نیروی انسانی مورد نیاز و آماده‌سازی و یا تهیه میادین و مکان‌های برگزاری مسابقات و تصمیم‌گیری برای تعیین و ارزیابی راهکارهای ممکن برای توسعه فضاهای ورزشی بوده است (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۷۹، ص ۸).

در اولین برنامه پنجساله (۱۳۸۳-۱۳۷۹) شهرداری تهران، برنامه‌های مربوط به ورزش از جمله ارتقاء و توسعه فضاهای ورزشی از طرف سازمان شهرداری تدوین گردید و نیز تمامی توان

شهرداری برای ایجاد اماکن ورزشی و تقویت انگیزه‌های لازم و ترویج و توسعه روح ورزش در کالبد جامعه از طریق اجرای برنامه‌های عمومی و طرح‌های همگانی ورزش به کار برده شد. از اهداف کمیته ورزش و بهداشت همگانی که در طرح پنجساله شهرداری تهران گنجانده شده بود، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- بهبود سطح فرهنگ تربیت‌بدنی و ورزش شهروندان با استفاده از روش‌های علمی و عملی
- بسترسازی مناسب برای شهروندان به منظور بهره‌مندی از فعالیت‌های ورزشی در اوقات فراغت
- ایجاد انگیزه در بین شهروندان برای جذب و گرایش به ورزش
- اعمال سیاست‌های حمایتی برای مشارکت شهروندان و ارگان‌های دولتی و بخش خصوصی در اجرای فعالیتهای ورزشی

در سال ۱۳۸۵ تحول و رویکرد مثبتی در امر برنامه‌ریزی توسعه ورزش از طرف شهرداری تهران به اجرا درآمد. اختصاص یک بخش مشخص بعنوان سازمان ورزش شهرداری برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در جهت افزایش تعداد و حجم فضاهای ورزشی پایتخت صورت گرفت.

سازمان ورزش شهرداری بطور گسترده و پویا با مدیریتی قوی در تکاپو و تلاش است که مشارکت شهروندان تهرانی را در ورزش افزایش دهد. توسعه اماکن ورزشی، پیگیری و برگزاری رشته‌های مختلف ورزشی در قالب مسابقات محلات و مناطق ۲۲ گانه تهران، ترغیب نمودن شهروندان به فعالیتهای ورزشی در پارکها و بوستانهای سطح پایتخت از جمله اقداماتی محسوب می‌شود که سازمان شهرداری با دقت و سرعت به آن پرداخته است.

در حال حاضر سازمان ورزش شهرداری تهران وارد مقوله‌ی به نام "ورزش شهروندی" شده که باید آنرا از ورزش همگانی جدا کرد. راه‌اندازی خانه‌های ورزشی و نیز تأسیس باشگاه‌ها که در دستور کار سازمان ورزش شهرداری قرار گرفته، بسیار فراتر از ورزش همگانی است و افق تازه‌ای را به روی ورزش پایتخت گشوده است.

بطور کلی هر چند در سالهای اخیر اقدامات و فعالیتهای چشمگیری برای توسعه فضاهای ورزشی از طرف سازمان شهرداری به اجرا درآمده است. لیکن مشخص نبودن جایگاه تشکیلاتی شهرداری در امر ورزش نسبت به سایر ارگان‌های شهری مسئول در این زمینه و نیز پیکارچه و مداوم نبودن برنامه‌های شهرداری در امور ورزش از جمله مشکلات و تنگناهای این بخش در مدیریت ورزش

می‌باشد. همچنین فقدان ارتباط مستمر و نتیجه‌بخش بین شهرداری و اداره تربیت‌بدنی و سایر بخش‌ها در حوزه ورزش از دیگر مشکلات این سازمان می‌باشد.

رویکرد نوین شهرداری برای گرایش شهروندان به ورزش

مطرح کردن رویکرد محله‌محوری در دهه‌های اخیر، از سوی مدیریت شهری یکی از موضوعاتی است که کارکردهای اجتماعی- فرهنگی بسیاری را در فضاهای شهری به دنبال داشته است. این مطلوب، سعی در تعریف شاخصه‌هایی است که با زندگی امروز هماهنگ باشد.

تاکید بر اهمیت محله محوری در اداره شهر و مدیریت شهری از طرف مدیران و مسئولان شهری در سایر موضوعات شهری از جمله توسعه ورزش در فضاهای شهری نیز تعمیم یافته است. در این دیدگاه باید شهر را به گونه‌ای اداره کنند که شهروندان به محله و شهر خود تعلق خاطر احساس کنند. از نظر مسئولان رویکرد محله محوری راه نجات جامعه بوده و باید بر اساس این رویکرد هویت و تعلق به جامعه را در هر نقطه‌ای فراهم ساخت (<http://www.hamshahrionline.ir>).

بر اساس رویکرد محله محوری ورزش، هر محله می‌باید دارای یک شناسنامه مشخص و مدونی از نظر وضعیت مکانهای ورزشی داشته باشد. بدین معنی که در هر محله چند سالن ورزشی و چند زمین روباز ورزشی استقرار دارد و فعالیتهای هر کدام مشخص گردد. آنگاه پس از شناسایی هر محله و شناخت فضاهای ورزشی موجود طی یک بررسی دقیق، تدبیر لازم جهت احداث فضاهای ورزشی در مرکز محله جهت دسترسی تمام افراد انجام گیرد (مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۲۹).

در حقیقت توسعه فضاهای ورزشی در سطح محلات، به تحرک اجتماعی جمعیت ساکن در محلات شهری قوت می‌بخشد و یک ارتباط اجتماعی سالم و همراه با صمیمیت را بوجود می‌آورد که مودت‌ها، دوستی‌ها، هم محله بودن‌ها و جوانمردی را ایجاد می‌کند (شیعه، ۱۳۸۵، ص ۳).

شهرداری تهران با شعار محله‌محوری در ورزش، کلیدی‌ترین محور ارتباطی شهرداری با شهروندان را مشارکت در قالب محله برای توسعه ورزش همگانی می‌داند. از اینرو تهیه برنامه‌های مناسب برای توسعه ورزش را از وظایف اصلی مدیران شهر دانسته و نقش مؤثر مدیریت شهری در جهت توسعه ورزش برای شهروندان را با توجه به مشکلات اقتصادی و نبود فرصت کافی افراد برای انجام فعالیتهای ورزشی ضروری می‌داند (<http://www.hamshahri.org>).

بنابراین شهر با نشاط و سرزنده به توسعه ورزش همگانی وابسته است و مدیران و مسئولان اجرایی وظیفه دارند تا نحوه بسط و توسعه این مهم را شناسایی و عملیاتی کنند.

البته با توجه به عدم تعلق شهروند امروزی به یک بخش واحد شهری (محلّه)، برای انسجام محلات شهری با مشارکت پیوسته و مناسب شهروندان مشکلات و چالش‌های بسیاری وجود دارد. لذا فرایند به اجرا گذاشتن این رویکرد با توجه به برنامه‌ریزی خرد (برنامه‌ریزی در سطح محلات)، مستلزم آگاهی دادن به شهروندان به وظایف خود در محلات و نیز ارتباط و همکاری صمیمانه و صادقانه بین مدیران شهری و شهروندان است.

بنابراین توسعه ورزش و ترغیب افراد به مشارکت در ورزش مستلزم شناخت جایگاه ورزش در سطح محلات و نیز شناسایی نیازها و علائق مردم و نیز فرهنگ‌سازی در این زمینه می‌باشد.

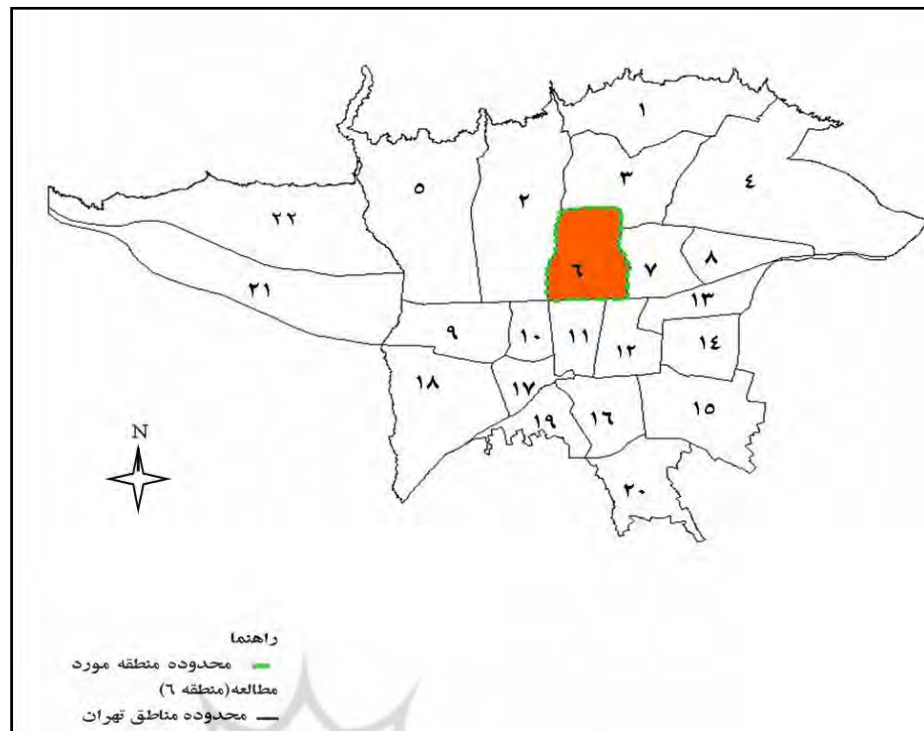
معرفی منطقه ۶ شهرداری تهران

موقعیت فضایی منطقه ۶ تهران

منطقه ۶ یکی از مناطق نسبتاً قدیمی شهر تهران به حساب می‌آید که در مرکز این شهر واقع گردیده است. این منطقه به لحاظ موقعیت جغرافیایی در حوزه مرکزی شهر تهران واقع گردیده که از سمت شمال به منطقه ۳، از شرق به منطقه ۷، از جنوب به مناطق ۱۰، ۱۱ و ۱۲ و از غرب به منطقه ۲ محدود می‌شود. این منطقه از سمت شرق، شمال و غرب با سه بزرگراه اصلی تهران یعنی مدرس، همت و چمران و از سمت جنوب به بزرگترین محور شرقی - غربی یعنی خیابان انقلاب محدود می‌گردد (مهندسين مشاور هفت شهر، ۱۳۸۱، ص ۱).

منطقه ۶ بعنوان قلب کلانشهر تهران از سویی به طور تقریبی در مرکزیت جغرافیایی شهر تهران قرار گرفته و از سویی دیگر به لحاظ موقعیت و همجواری با مرکز ثقل قدیمی شهر یعنی ناحیه بازار، میدان ارگ و توپخانه، تحت تأثیر اقداماتی که پهلوی اول در خصوص توسعه شهر تهران انجام داد و با انتقال و حرکت تدریجی موقعیت مرکز شهر تهران به سمت شمال و شمال غربی از دهه چهل مرکزیت فضایی، فعالیتی پیدا نمود. در این میان با احداث نهادهایی چون دانشگاه تهران، وزارت کشاورزی در بلوار کشاورز کنونی، ساختمان‌های اداری در محورهای طالقانی و ایرانشهر و مراکز جدید شهری در مقیاس‌های عملکردی محدودتر در طول محورها یا محل تلاقی محورهای اصلی شهر مانند میدان انقلاب و ولیعصر که در منطقه ۶ واقع بوده‌اند، کالبد منطقه موقعیت مضاعف مرکزی به خود گرفت (مهندسين مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۸۵، ص ۴).
نقشه شماره ۱-۱ موقعیت منطقه ۶ را در کلان شهر تهران نشان می‌دهد.

نقشه شماره ۱-۱ موقعیت منطقه ۶ در کلان شهر تهران

وضعیت کاربریهای موجود در منطقه ۶

قرارگیری منطقه ۶ در مرکز شهر تهران و دسترسی آسان این محدوده به شریانهای ارتباطی اصلی شهر، سبب شکل‌گیری بزرگترین کاربریهای اداری، خدماتی و تجاری در این منطقه گردیده است که این وضعیت باعث محرومیت اغلب شهروندان جهت دسترسی به سایر کاربریها بویژه کاربری ورزشی شده است.

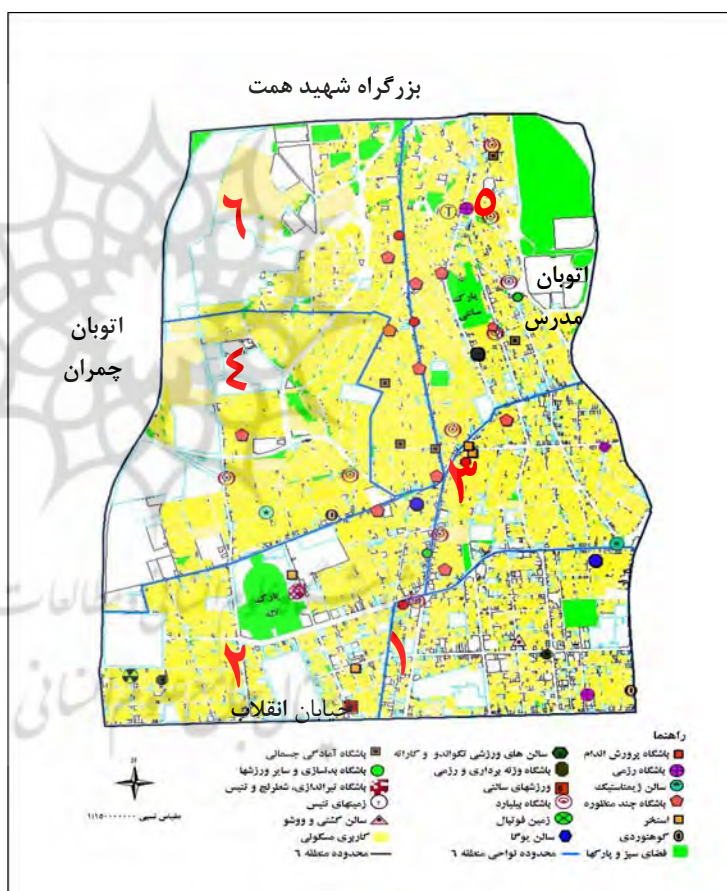
مساحت کل منطقه در وضع موجود برابر ۲۱۴۴/۳۳ هکتار است که از این مساحت ۹۷/۶۵ درصد آن را کاربریها و فضاهای مختلف ساخته شده و ۲/۳۵ درصد آن را اراضی بایر و ساخته نشده (زمین خالی) تشکیل داده است.

در بین کاربریهای منطقه، کاربری مسکونی با مساحت ۷۳۸/۳۴ هکتار، شبکه ارتباطی با ۵۹۲/۰۹ هکتار، آموزش عالی با ۲۰۰/۳۷ هکتار، کاربری اداری با ۱۱۲/۲۸ هکتار و کاربری درمانی با ۷۱/۵۷ هکتار به ترتیب بیشترین مساحت منطقه را به خود اختصاص داده‌اند (مهندسیین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۸۵، ص ۴).

کاربری ورزشی موجود در منطقه شش شهرداری تهران شامل باشگاه‌های بدنسازی، ژیمناستیک، یوگا و رزمی، ورزشهای سالنی و استخرهای شنا، ورزشهای میدانی، بیلیارد، تنیس، والیبال و ... می‌باشد که این کاربری با مساحت ۱۵/۴۸ هکتار در مجموع ۰/۷ درصد از کل مساحت منطقه را شامل می‌گردد.

توزیع کاربریهای ورزشی بر حسب نوع رشته ورزشی نشان می‌دهد که در محدوده مورد بررسی حدود ۲۶ قطعه مربوط به باشگاههای بدنسازی، ۲ قطعه مربوط به ورزشهای سالنی، ۱۰ واحد استخر، ۸ قطعه مربوط به باشگاه بیلیارد، ۱ مکان مربوط به ورزشهای هوایی، ۳ مکان هم مربوط به ورزشهای رزمی و ۲ مجموعه ورزشی در این منطقه وجود دارد (معاونت فنی و ورزشی واحد آمار اداره تربیت بدنی شمال غرب، ۱۳۸۵). نقشه شماره ۱-۲ توزیع کاربری ورزشی بر حسب نوع رشته ورزشی در سطح نواحی منطقه ۶ نشان می‌دهد.

نقشه شماره ۱-۲ توزیع کاربری ورزشی بر حسب نوع رشته ورزشی در سطح نواحی منطقه ۶

نحوه توزیع سطوح اراضی ورزشی در نقاط مختلف منطقه شش بیانگر آن است که این اراضی بطور یکسان در محلات مختلف پراکنده نشده و دامنه پراکندگی آن بین ۰ و ۲۰ هزار متر مربع در نواسان می‌باشد. همچنین این توزیع نشان می‌دهد که محله‌های ۶ و ۷ فاقد هر گونه امکانات ورزشی بوده در حالی که بیش از ۸۰ درصد از کل اراضی ورزشی منطقه در محله ۵ استقرار یافته است. همچنین بیشترین فضاهای ورزشی در سطح منطقه ۶ برای استفاده مردان احداث شده است (باشگاه‌های مربوط به ورزشهای بلیارد و بدنسازی و...).

منطقه ۶ شهرداری تهران با جمعیت ۲۱۷۱۲۷ (در سال ۱۳۸۵)^۱ و با مساحت ۲۱۴۴ هکتار، فقط دارای ۵۷ مکان ورزشی می‌باشد که با سرانه کاربری ورزشی ۰/۶۷ متر مربع به ازاء هر نفر، جوابگوی نیازهای رو به افزایش شهروندان این منطقه به فضاهای ورزشی و تفریحی نمی‌باشد.

شهرداری منطقه ۶ و وظایف آن در زمینه توسعه فضاهای ورزشی منطقه

شهرداری منطقه ۶ به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران دارای سابقه و قدمت بسیاری در اداره امور شهری منطقه می‌باشد. این شهرداری شامل معاونت‌های تابعه و نواحی ۶ گانه شهرداری‌های ناحیه است که هر کدام به فراخور نقش و وظیفه‌ای که بر عهده دارند ایفای وظیفه می‌نمایند.

وظایف و اختیارات شهرداری منطقه ۶ در شش ناحیه و ۱۸ محله شهری است که در هر کدام از نواحی فوق، شهرداری ناحیه استقرار یافته و به شهروندان ساکن در ناحیه خدمات ارائه می‌دهند.

شهرداری منطقه ۶ بنابر وظایف و اختیارات محوله در زمینه خدمات‌رسانی به شهروندان ایفای وظیفه می‌نماید. این شهرداری از معاونت‌های شهرسازی و معماری، فنی و عمرانی، هماهنگی و برنامه‌ریزی، حمل‌ونقل و ترافیک، اجتماعی و فرهنگی، مالی و اداری، امور شهری و فضای سبز و واحدهای زیر مجموعه آنها تشکیل شده که هر کدام بر اساس نقش و وظیفه‌ای که به آنها محول گردیده، فعالیت می‌نمایند. اداره و مدیریت فضاهای ورزشی به عهده معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری می‌باشد و یکی از زیرشاخه‌های این معاونت به امور ورزشی اختصاص دارد (<http://tehran.ir/Default.aspx?tabid=1301>). از وظایف معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری همکاری جهت بازسازی مکانهای ورزشی و زمینه‌سازی مشارکت مردم در ورزش‌های

۱. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران از کل جمعیت ساکن در منطقه ۶ در سال ۱۳۸۵، ۱۰۷۰۷۰ نفر آن مرد و ۱۱۰۰۵۷ نفر آن زن می‌باشد.

همگانی، ایجاد و گسترش کانونهای تفریحی- ورزشی، تجهیز امکانات فرهنگی منطقه، تلاش برای تدوین سیاستهای فرهنگی، اجتماعی مدون و کارا برای شهروندان منطقه، برگزاری دورههای آموزشی، فراهم نمودن امکان دسترسی ساکنان به امکانات فرهنگی- تفریحی و... می باشد. نقشه شماره (۱-۳) اماکن ورزشی متعلق به شهرداری منطقه ۶ و سایر سازمانهای ذیربط را نشان می دهد.

شهرداری منطقه ۶ به دلیل دارا بودن فضاهای ورزشی متعدد در سطح منطقه و نیز امکانات مالی مناسب جهت تجهیز و ساخت و افزایش فضاهای ورزشی از موقعیت ویژه‌ای در بین سایر سازمانها برخوردار است. همچنین به دلیل ارتباط شهرداری با عناصر تصمیم ساز و تهیه کنندگان اسناد و برنامه‌های شهری و طرح‌های تفصیلی و نیز

مجری بودن این طرحها در سطح منطقه قادر است در زمینه‌ی گسترش فضاهای ورزشی فعالیتهای ارزشمندی را انجام دهد. همچنین با در اختیار داشتن عناصری مانند خانه‌های فرهنگ و نیز پارکها و زمین‌های ورزشی پراکنده در سطح منطقه امکان جلب مشارکت مردم را در فعالیتهای ورزشی فراهم نمایند.

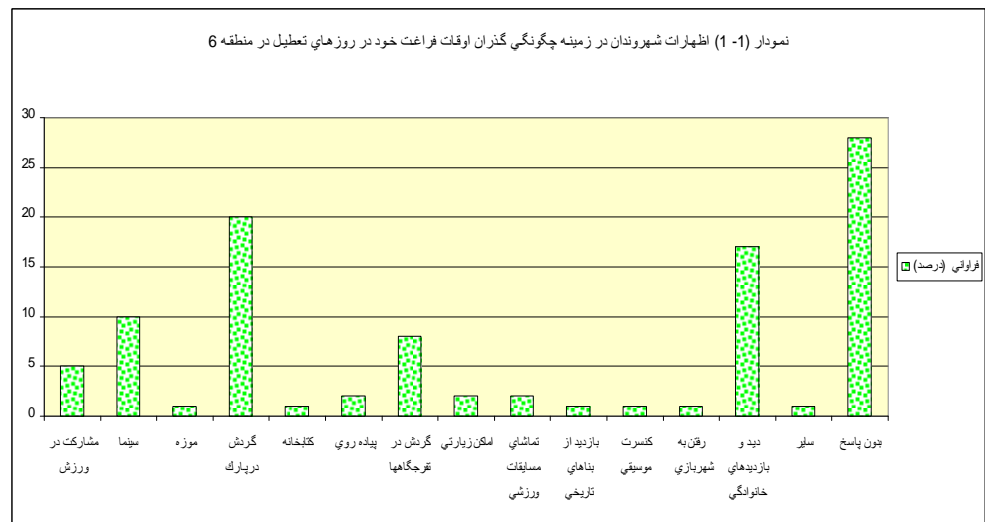
نقشه شماره (۱-۳) اماکن ورزشی متعلق به شهرداری و سایر سازمان‌های ذیربط در منطقه ۶

چگونگی گذران اوقات فراغت شهروندان ساکن در منطقه ۶

در نگاه کلی بررسی‌های که در قالب طرح‌های توسعه شهری منطقه انجام گرفته حاکی از آنست که دید و بازندهای خانوادگی فراوانترین شکل گذران اوقات فراغت در این منطقه است و پس از آن گردش در پارک و رفتن به سینما در مراتب بعدی قرار دارند. (مهندسی مشاور هفت شهر،

۱۳۸۱، ص ۵۲). نمودار (۱-۱) اظهارات شهروندان ساکن در منطقه شش در زمینه‌ی چگونگی گذران اوقات فراغت خود در روزهای تعطیل در منطقه ۶.

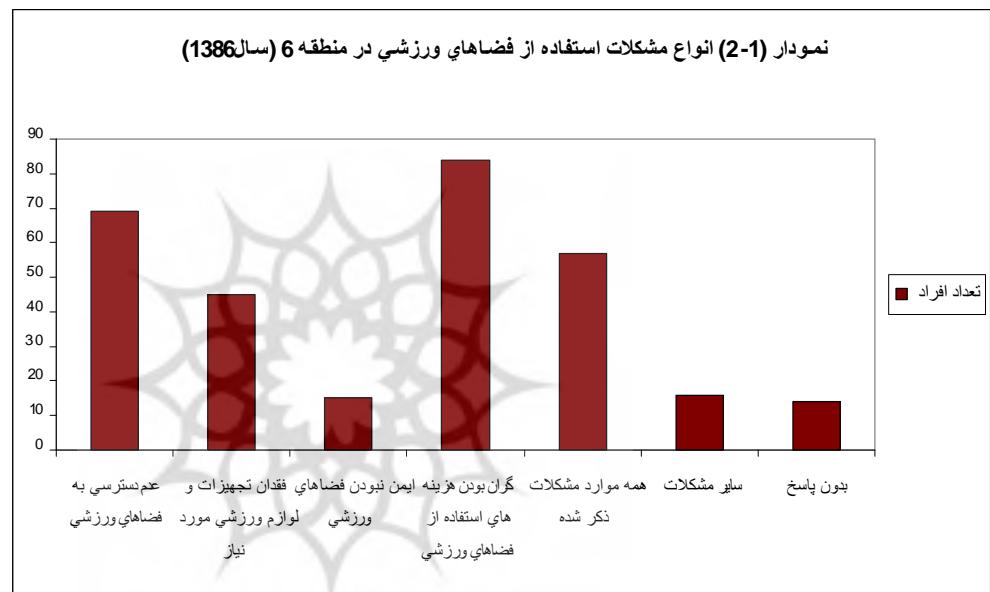
مأخذ: گزارش کالبدی- کارکردی منطقه ۶ تهران، ۱۳۸۱، ص ۳۸

بر طبق نظرسنجی از شهروندان ساکن در این منطقه مشخص گردید اغلب افراد مایلند روزهای تعطیل و اوقات فراغت خود را به انجام فعالیتهای ورزشی اختصاص دهند. اما به علت نبود زمان کافی و مشغله بیش از حد آنها برای گذران امور زندگی و نیز سایر مشکلات مربوط به فضاهای ورزشی، قادر نمی‌باشند برای گذران اوقات فراغت خود از فضاهای ورزشی استفاده نمایند. بر اساسی مطالعات میدانی و بازدید از اماکن ورزشی منطقه ۶ (بازید از ورزشگاه حجاب، فرهنگ، نزهت، برلیان و...) مشکلات شهروندان در استفاده از انواع فضاهای ورزشی مشخص گردید. جدول (۱) و نمودار (۱-۲) انواع مشکلات مربوط به اماکن ورزشی که ورزشکاران و مربیها در جهت استفاده از این فضاها با آن مواجه هستند را نشان می‌دهد. با توجه به اظهارات شهروندان، آنها خواستار حل این مسائل و مشکلات از طرف سازمان‌های دولتی مخصوصاً شهرداری می‌باشند.

جدول ۱: انواع مشکلات در استفاده از فضاهای ورزشی در منطقه شش (سال ۱۳۸۶)

مشکلات مربوط به فضاهای ورزشی	تعداد	درصد
عدم دسترسی به فضاهای ورزشی در مجاور محل سکونت	۶۹	۲۳٪
فقدان وسائل و تجهیزات ورزشی مورد نیاز در اماکن ورزشی	۴۵	۱۵٪
ایمن نبودن فضاهای ورزشی	۱۵	۵٪
گران بودن هزینه‌های استفاده از فضاهای ورزشی	۸۴	۲۸٪
همه موارد مشکلات ذکر شده	۵۷	۱۹٪
سایر مشکلات	۱۶	۶٪
بدون پاسخ	۱۴	۴٪
جمع کل	۳۰۰	۱۰۰٪

مأخذ: مطالعات میدانی محقق

مأخذ: مطالعات میدانی محقق

سایر موارد مشکلات مربوط به فضاهای ورزشی که از تکمیل پرسشنامه بدست آمده و از اظهارات ورزشکاران، مربیان و مدیران باشگاه‌ها جمع‌بندی شده، شامل موارد ذیل می‌باشد:

- انجام فعالیتهای ورزشی در فضاهای محدود، غیر استاندارد، نامناسب و غیر بهداشتی
- عدم تطابق ساعت کار ورزشگاه‌ها با زمان اوقات فراغت افراد شاغل
- فقدان تشک‌ها و کفپوش‌های مناسب و نرم در سالن‌های ورزشی

- عدم تخصص کافی برخی مربیان در رشته ورزشی مورد نظر
- محدودیت زمانی برای استفاده از فضاهای ورزشی
- دخالت بی مورد مسئولین در امور مربوط به ورزشکاران و مربیان
- ازدحام بیش از حد ورزشکاران در اماکن ورزشی در ساعات اوج استفاده از این فضاها
- فقدان هیچگونه امکانات و تجهیزات ورزشی برای افراد معلول
- محدودیت رشته‌های ورزشی دلخواه برای بانوان
- ادغام چند کلاس ورزشی در یک سالن بعلت محدودیت فضا

بطور خلاصه انتظارات و توقعات شهروندان از شهرداری منطقه ۶ با توجه به مشکلات اماکن ورزشی بشرح ذیل می‌باشد:

- رسیدگی به وضعیت نامناسب فضاهای ورزشی منطقه از نظر تجهیزات و لوازم ورزشی
- توزیع صحیح اماکن ورزشی متناسب با نیازهای متنوع گروه‌های مختلف سنی و جنسی
- تنوع بخشیدن به رشته‌های ورزشی مورد علاقه بانوان
- رعایت موازین فنی و ایمنی در ساخت فضاهای ورزشی جدید
- مکان‌یابی و استقرار اماکن ورزشی در مجاورت محل سکونت شهروندان برای دسترسی راحت‌تر به این فضاها
- تدارک و در نظر گرفتن تجهیزات و امکانات ورزشی برای افراد معلول
- استقرار و احداث فضاهای جانبی مورد نیاز اماکن ورزشی (بوفه، پارکینگ و....)
- نظارت بر عملکرد فضاهای ورزشی تحت مالکیت بخش خصوصی برای جلوگیری از سودجویی اقتصادی و منفعت طلبی این بخش در ورزش
- پایین آوردن هزینه‌های استفاده از فضاهای ورزشی برای ترغیب هر چه بیشتر شهروندان به مشارکت در ورزش

بطور کلی ساکنان این منطقه از شهرداری منطقه ۶ توقع دارند که با برنامه‌ریزی هدفمند جهت توزیع صحیح اماکن ورزشی و نیز تزریق بودجه‌های کافی به امور ورزش، بتواند مشکلات مربوط به فضاهای ورزشی را به بهترین نحوه حل و فصل نمایند و در جهت ارتقاء کیفیت و کمیت اماکن ورزشی گام مؤثری بردارند.

چالشها و موانع پیش روی شهرداری منطقه ۶ در جهت توسعه ورزش

شهرداری منطقه ۶ با موانع و تنگناهای متعددی در زمینه توسعه فضاهای ورزشی روبرو است از جمله این مشکلات، فقدان تأمین بودجه‌های کافی و کمبودهای مالی شهرداری و نیز عدم تثبیت جایگاه تشکیلاتی ورزش شهرداری منطقه بین سایر سازمان‌های مسئول و نیز عدم شفافیت در حیطه وظایف شهرداری در امور ورزش می‌باشد. همچنین فقدان ارتباط مستمر و نتیجه‌بخش بین شهرداری و اداره تربیت‌بدنی شمال غرب و بخش خصوصی در حوزه ورزش باعث نبود حمایتها و همکاریهای موثر بین سازمانها شده است.

بطور کلی موانع و مسائل پیش روی شهرداری منطقه ۶ در جهت توسعه ورزش در موارد ذیل خلاصه می‌گردد:

- فقدان مجموعه‌های ورزشی تحت مالکیت شهرداری منطقه ۶ و نبود رشته‌های ورزشی متنوع در ورزشگاه‌های متعلق به شهرداری
- نبود فرهنگ مشارکت در ساکنان منطقه ۶ برای همکاری با شهرداری منطقه جهت مدیریت و نگهداری فضاهای ورزشی
- قلمداد نشدن ورزش بعنوان فعالیتی برای گذران اوقات فراغت از سوی شهروندان و شانه خالی کردن افراد از مسئولیتهای خود در زمینه بازسازی اماکن ورزشی
- عدم همکاری صحیح و سازنده بین شهرداری و بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری برای احداث فضاهای ورزشی جدید طبق استانداردها و معیارهای جهانی
- مجهز نبودن شهرداری به ابزارهای تکنولوژی نوین و مکانیزه‌های صحیح و مناسب جهت فعال نمودن بخش خصوصی در عرصه ورزش
- عدم برنامه‌ریزی اصولی و منطبق با شرایط فرهنگی منطقه ۶ و در نظر نگرفتن علائق افراد به فعالیت‌های ورزشی از طرف شهرداری
- مجهز نبودن واحدهای اطلاع رسانی شهرداری به اطلاعات به روز از وضعیت اماکن ورزشی و نیازهای ورزشکاران
- عدم شناخت کافی شهرداری از منابع و امکانات منطقه شش در جهت توسعه ورزش
- فقدان تدوین و ارائه طرح‌های یکپارچه و جامع از طرف شهرداری برای برنامه‌ریزی توسعه ورزش
- نبود یا کمبود نیروی انسانی متخصص در شهرداری منطقه جهت اجرای صحیح برنامه‌ها و راهبردهای تدوین شده در زمینه‌ی توسعه فضاهای ورزشی

نتیجه گیری

- با توجه به برداشتهای میدانی پژوهشگر و نتایج مسائل مطروحه نتیجه ذیل حاصل می شود:
- شهرداری بدلیل ارتباط مستمر و تنگاتنگ با مهندسين مشاور و ساير عناصر تصميم ساز و تهيه کنندگان اسناد و برنامه های شهری و طرح های تفصیلي، از جایگاه ویژه ای در زمینه توسعه فضاهای تفریحی و ورزشی (پارکها و فضاهای ورزشی) برخوردار است که توسعه این فضاها با هدف تأمین فضاهای لازم برای گذران اوقات فراغت شهروندان صورت می گیرد.
  - شهرداری بعنوان سازمان مردمی و غیردولتی که نسبت به ساير سازمانها و ارگانهای شهری ارتباط نزدیکتری با شهروندان دارد، قادر است با هدایت شهروندان برای استقرار تشکیلات مردمی در سطح محلات و محول کردن اداره و نگهداری فضاهای ورزشی به افراد، نقش موثر و بسزایی در این زمینه ایفا نمایند.
  - با توجه به مجری بودن شهرداری در طرح های شهری و برنامه ریزی محلی، نظم سلسله مراتبی فضاهای ورزشی در مقیاس محله، ناحیه، منطقه مورد توجه این سازمان بوده است تا بدین ترتیب شهروندان بطور راحت به فضاهای ورزشی دسترسی مطلوب داشته باشند.
  - شهرداری با در اختیار داشتن عناصری مانند مراکز ورزشی برای کارکنان سازمان و نیز زمین های ورزشی پراکنده در سطح منطقه برای شهروندان، تسهیلات نسبتاً ارزانی برای نیازهای افراد به فعالیتهای ورزشی را فراهم می نماید.
  - معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری بدون هماهنگی و ارتباط سازنده و پیوسته با ساير سازمانها از جمله سازمان تربیت بدنی و بخش خصوصی در جهت توسعه فضاهای ورزشی برای پرکردن اوقات فراغت شهروندان عمل می نماید که این امر مشکلات و مسائل زیادی را برای شهرداری ایجاد می کند.
  - در سالهای اخیر اقدامات منسجم تری از طرف معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری برای توسعه ورزش همگانی و بسترسازی مناسب جهت ارتقاء سطح فرهنگی مردم برای گرایش به ورزش بعنوان وسیله ای برای پرکردن اوقات فراغت به اجرا درآمده است.

ارائه پیشنهادها

- استفاده شهروندان از فضاهای ورزشی متعلق به دانشگاه تهران، دانشگاه صنعتی امیرکبیر و دانشگاه مدرس و... در ساعات و روزهای تعطیلی این دانشگاه‌ها با نظارت و دخالت شهرداری منطقه ۶
- الزام تثبیت کاربری ورزشی در اجرای طرح تفصیلی منطقه ۶ و جلوگیری از تغییر این کاربری به سایر کاربریها از طرف شهرداری
- مکان‌یابی و احداث مجموعه‌های ورزشی متعلق به سازمان شهرداری جهت رفع نیازهای زیرمنطقه‌ای و منطقه‌ای
- تعیین قیمت زمین جهت تملک و تبدیل برخی زمینها به کاربری ورزشی از طرف سازمان شهرداری
- ارتباط و همکاری مداوم و سازنده بین شهرداری منطقه ۶، اداره تربیت‌بدنی شمال غرب، آموزش و پرورش منطقه ۶ و بخش خصوصی برای ارتقاء وضعیت موجود اماکن ورزشی
- تجهیز و دسترسی مجموعه‌های ورزشی منطقه از جمله ورزشگاه حجاب به امکانات ویژه (پارکینگ اختصاصی، مهدکودک) در قالب مراکز مستقل
- اجرای دقیق و صحیح مقررات توسط شهرداری منطقه برای جلوگیری از روند بورس‌بازی زمینهای ورزشی
- طراحی و اجرای محور سبز برای پیاده روی حد فاصل میدان گل‌ها - پارک نیلوفر (جنوب فزل قلعه) و نیز حد فاصل کارگر - فضای سبز حاشیه چمران توسط شهرداری
- پالایش کاربری‌های منطقه و انتقال کاربری‌های غیرضروری (پادگانهای مستقر در خیابان‌های فاطمی و بعثت) به بیرون از منطقه در جهت گسترش کاربریهای ورزشی با دخالت موثر شهرداری منطقه ۶
- امکان جلب مشارکت مردم در مدیریت و سرمایه‌گذاری فضاهای ورزشی توسط اقدامات مؤثر شهرداری
- نظارت صحیح شهرداری ۶ بر عملکرد بخش خصوصی برای جلوگیری از فسادهای مالی و سودجویی‌های اقتصادی این بخش در ورزش
- ارائه تبلیغات گسترده از طرف شهرداری برای ترغیب مشارکت مردم در ورزش با توزیع بروشور و کاتالوگهای متنوع بین شهروندان

منابع

- ۱) اسکندری ، علی اکبر(۱۳۷۰). اداره‌ی امور شهرداری‌ها، تبریز: استانداری آذربایجان شرقی
- ۲) انورالخولی، امین (۱۳۸۱). ورزش و جامعه، ترجمه حمید رضا شیخی، تهران: انتشارات سمت
- ۳) درویش، محمد(۱۳۷۴). مجموعه ورزشی، استاد راهنما: دکتر علی اصغر ادیب، پایان- نامه کارشناسی ارشد دانشگده معماری دانشگاه تهران
- ۴) رضویان، محمد تقی(۱۳۸۱). مدیریت عمران شهری، تهران: انتشارات پیوندنو
- ۵) رهنمایی، محمدتقی و پروانه شاه‌حسینی(۱۳۸۳). فرایند برنامه‌ریزی شهری ایران، تهران: انتشارات سمت
- ۶) رهنمایی، محمدتقی (۱۳۸۲). جزوه‌ی درسی جغرافیا و صنعت توریسم، دانشگده جغرافیای دانشگاه تهران
- ۷) سعیدنیا، احمد (۱۳۷۹) ، مدیریت شهری ، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، چاپ اول
- ۸) سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۷۸). شهرداریها و اوقات فراغت شهروندان، تهران: مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری - وزارت کشور
- ۹) شیعه، اسماعیل(۱۳۸۵). نگرشی به ورزش از دیدگاه شهرسازی، تهران: مجموعه مقالات اولین همایش ملی شهر و ورزش
- ۱۰) مرکز آمار ایران (۱۳۸۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر تهران
- ۱۱) مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهرتهران، (۱۳۷۳). شناخت وضع موجود اماکن ورزشی شهرتهران، شماره گزارش، ۲۸-۷۳
- ۱۲) مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهرتهران، (۱۳۷۹). شناخت مراکز ورزشی شهرتهران ۲، شماره گزارش ۱۸۳-۷۹

۱۳) معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری (۱۳۷۲) گزارشی مختصر از فعالیتهای شهرداری تهران در زمینه توسعه فضاهای ورزشی و همگانی نمودن ورزش در سطح تهران، شماره گزارش ۳۱۰۳ گ تهران

۱۴) معاونت فنی و ورزشی واحد آمار و کامپیوتر اداره کل تربیت بدنی استان تهران (۱۳۸۵). اطلس هوشمند اماکن ورزشی استان تهران، تهران: اداره کل تربیت بدنی استان تهران

۱۵) مهدیزاده، جواد (۱۳۸۵). برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)، تهران انتشارات شرکت طرح و نشر پیام سیما

۱۶) مهندسین مشاور نقش جهان پارس (۱۳۸۵). الگوی توسعه منطقه؛ الگوی توسعه و طرح تفصیلی منطقه ۶ تهران

۱۷) مهندسین مشاور هفت شهر (۱۳۸۱). گزارش کالبدی - کارکردی منطقه ۶ شهرداری تهران (مرحله اول، ویرایش دوم)، تهران: شهرداری منطقه ۶ تهران

۱۸) <http://www.irteb.com/sportmedical/taharok.htm>

۱۹) <http://www.hamshahrionline.ir/News/?id=۱۳۶۶۲>

۲۰) <http://www.uan.ir/news/?id=۱۵۸۸>

۲۱) <http://www.shahreVarzesh.ir>

۲۲) <http://www.sport.ir>

۲۳) <http://tehran.ir/Default.aspx?tabid=۱۳۰۱>